

Саховат

Мұхаммад ибн Иброҳим ал-Ҳамад

Араб тилидан Абу Тоййиб таржимаси

Карийм¹ ва Вахҳоб² сифатли Раббим Аллоҳга яратмишларининг сони, Ўзининг розилиги, Аршининг оғирлиги ва Сўзларининг сиёхи қадар ҳамду-санолар бўлсин! Пайғамбарлар хотами Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга то қиёмат саловоту дурудлар ёғилиб турсин!

Сўнгра ...

Саховат ва мурувват, нафслар Ҳожасига яқинлашадиган, ўзини хасислик ва зиқналик иллатидан поклагувчи нарсалар сари талпинадиган амалдир.

وَمَنْ يُوقَ شَحَّ نَفْسِهِ فَأَوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

«Кимки ўз нафси баҳиллигидан сақлана олса, бас, ана ўшалар нажот топгувчи кимсалардир!» (Ҳашр сураси, 9-оят).

Саҳиҳайнда Ибн Аббос разияллоҳу анхумодан қуидаги сўзлар ривоят қилинади:

«Росуллоро соллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларнинг энг саховатлари эдилар. Ул зотнинг саховатлари рамазон ойида – ҳар кеча Жаброил алайҳиссалом Ул зотга Қуръонни таълим бериши учун ҳузурларига ташириф буюрадиган пайтларда – айниқса чўққисига чиқарди. Дарҳақиқат, Аллоҳнинг Росули соллаллоҳу алайҳи ва саллам одамларга яхшилик билан мурувват кўрсатишда шиддат билан эсаётган шамолдан-да учқурроқ эдилар».

Сахийлиқда Росуллоро соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сийратлари мана шундай тасвирланган эди. Ва бинобарин, ҳар бир мусулмон ҳам мана шундай бўлишга интилмоғи лозим.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أَسْوَةٌ حَسَنَةٌ

«Дарҳақиқат, сизлар учун Аллоҳнинг Росулида гўзал намуна бордир» (Аҳзоб сураси, 21-оят).

Азиз мусулмонлар жамоаси!

Хайр-эҳсон ва саховатнинг фазилатлари санаб адогига етиб бўлмайдиган даражада беҳисобдир.

Садақа - Тангри ғазабини сўндиради. Ёмон ўлим топиш эҳтимолини даф қиласи. У Аллоҳга бўлган азбаройи иймондан, Унга бўлган ишонч ва У ҳақда қилинган чиройли гумондан дарак беради.³

¹ Аллоҳнинг сифати: сахий, олийхиммат, мурувватпеша деган маъноларни англашади.

² Аллоҳнинг сифати: кўп тортиқ қилгувчи маъносини билдиради.

³ Садақа – Аллоҳ розилиги йўлида одамларга инфок-эҳсон қилиш, мурувват кўрсатиш, оғирини енгил қилиш, Аллоҳ йўлида масжид мадрасаларга, талабаларга, дин хизматида юрганларга иона қилиш, қарздорларга қарзини узишда ёрдам бериши, тутқунликдагиларни озод қилиш учун пул сарфлаш, қийналиб қолган мусофиirlарга ёрдам бериши ва умуман ҳақдорларга закот бериши маъноларини ўз ичига олади. Багъизилар садақа деганда фақаттина эшигини тақиилатиб келган гадога бериб юбориладиган уч-тўрт сўм пул ёки егуликнигина тушунади. Садақа сўзи қулогига ёмон эшитилади ва бу сўздан эти жимирилашиб кетади. Иззат нафси қўзиб кетади. Ҳолбуки, садақанинг маъноси бунданда кенгроқдир. Закотни ҳам Аллоҳ таоло бежиз «садақалар» дея атамаган. Аслида бу сўзнинг «садақа» дея номланишида ҳам етук ҳикмат яширинган. Садақа сўзининг ўзаги сидқ – садоқат, ишониш, тасдиқ қилиш маъноларини билдиради. Мутасаддик (садақа берувчи) қилган хайр-эҳсони учун Аллоҳ таоло томонидан ваъда қилинган буюк ажру савобга ишонгани туфайлидан ҳам мана шундай нафсларга ёқмайдиган иш-

Садақа киши қалбидаги меҳрдан, ўзгалар аҳволини ўз танасида ҳис қилиш туйғусидан нишонадир. Хайр-эҳсон ва саховат мушкул ишлар енгиллашишига, мусибатлар күтарилишига сабаб бўлади. Парвардигори оламнинг ёрдамини чақиради. Зероки, банда модом биродарининг ёрдамида елиб-югуран экан, Аллоҳ таоло унинг ёрдамида бўлади.

Инфоқ-эҳсон мол-давлатнинг зиёдалашувига, яхшиликлар ва қут-баракалар нозил бўлишига сабабдир. У Аллоҳнинг соясидан ўзга биронта ҳам соя бўлмайдиган кунда Аллоҳнинг сояси остида сояланиш баҳтига мұяссар этади. Шунингдек, балонинг даф бўлишида ҳам хайр-эҳсоннинг аҳамияти каттадир.

Ибнул Қоййим (раҳимаҳуллоҳ) айтадилар:

«Садақа – у хоҳ фожирдан бўлсин, хоҳ золимдан бўлсин, балки, ҳатто коғирдан содир бўлсин – турли туман бало-офатларнинг даф бўлишида ажиб таъсирга эга. Бу барча инсонлар қошида маълум бўлган ҳақиқат бўлиб, ер юзи аҳолиси бунга иқрордирлар».

Хайр-саҳоват кишининг баҳри дилини очади, нафста ором ва қувонч бағишлайди.

Ибнул Қоййим (раҳимаҳуллоҳ) яна айтадилар:

«Саховатпеша инсон ҳар қачон хайр-эҳсон қиласин экан, бундан унинг қалби шодликка тўлади, юрагининг чигиллари ёзилиб, кўнгли хотиржам тортади ва юзида мамнунлик ифодаси акс этади. Агарда, садақанинг фойдалари фақат мана шулардангина иборат бўлган тақдирда ҳам у бандалар тарафидан кўп ва хўп бажарилишига сазовор бўлган бўлур эди».

Инфоқ-эҳсон зоҳирдан, моддапарастлик нуқтаи назаридан қаралганда эҳтимол мол-давлатни камайтираётгандек бўлиб кўриниши ҳам мумкиндир. Лекин, аслида аҳвол бунинг том тескариси. У мол-давлатга барака киришига, сарфланган хайриянинг ўрни Аллоҳ таоло томонидан ортиғи билан тўлдирилишига сабаб бўлади.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам марҳамат қилиб айтдилар: «Бандалар тонг оттирадиган бирон-бир күн йўқки, магар икки фариишта осмондан ерга тушибади. Улардан бириси: Аллоҳум, инфоқгўй бандангнинг сарфлаган молига эваз бер, - дейди. Иккинчиси эса: Аллоҳум мумсик (бахил) бандангнинг молига оғат юбор, - дейди» (Муттафақун алайҳ).

Ундан ташқари, саховат киши обрў-эътиборининг покиза сақланишига, эл орасида яхши ном чиқаришига сабаб бўлади. Тарқоқ ва бир-бирига қарама-қарши бўлган дилларни бирлаштиради, биродарчилик ришталарини янада мустаҳкамлайди.

Муруватпешалик қашшоқларнинг бойларга ҳасад қилиши, бойларнинг эса ўз навбатида камбағалларга такаббурона муомала қилиши каби жамият биносини емирувчи қабиҳ ва разил ахлоқларга барҳам беради.

Саховат айбу нуқсонларнинг ёпилиб кетишида ҳам улкан аҳамият касб этади.

Имом Шофейй (раҳимаҳуллоҳ) айтадилар:

Халойиқ ичра гар кўпайса айбинг,
Мазаммат эшитсанг шоҳу гадодин,
Аларни яширмоқ истаса қалбинг,
Либос эт саховат отлиқ матодин.

* * *

Демишлилар, ҳар неки айб бўлса ошкор

Саховат ёпармиш хўп мўъжизакор.

Сахий киши Аллоҳга, Унинг бандаларига ва жаннатга яқин бўлган кишидир. Бахил эса бунинг аксиdir.

га, айримларнинг ақли бовар ҳам қилмайдиган мардликка журъат қиласи. Шу боис ҳам унинг хайр-эҳсони «садақа» яни «тасдиқ белгиси» дея номланган бўлса не ажаб! Валлоҳу аълам (Таржижон).

Саховат ва олийхімматлик бошқа хил фазилатлар билан ҳам чамбарчас боғлиқ ва тулашып жүрді. Сахий киши қўп ҳолатларда кўнгилчанлик ва кечиримлиликни лозим тутади. Мұлойимлик ва ҳалимлик билан зийнатланади. Одамлар билан қиласынан мұомалаларини инсиф пойдевори устига қуради. Ўзгалар ҳақини ўз ҳохиши билан чиройли суратда адо этади.

Дарҳақиқат, ҳаққоний маънодаги сахий кишини мутавозеъ ҳолатда топасиз. Кибр-ҳаво деган нарса адашиб ҳам унинг ахлоқлари орасига суқилиб кирмайди. Гердайиш ва ўзига бино қўйиш оғуси унга кор қилмайди. Сахий кишини одамларнинг мардлик, шижаот ҳамда иззати нафс каби фазилатларга энг яқини эканини қўрасиз. Зотан, инсон шижаот ва иззати нафсадан ҳаёти дунёнинг ўткинчи ва арzon матоҳларига бўлган ашаддий ҳирси туфайлигина маҳрум бўлади.

Аллоҳнинг – баңдалари орасида жорий қилган азалий суннати шуни тақозо этадики, чина-кам сахий киши бу дунёда яхши ҳаётга сазовор бўлади. Унинг оқибати Аллоҳ томонидан риоят ва иззату ҳурмат билан хайрли бўлади. Ҳамонки, у фақиру мискин ва муҳтожларга раҳмли бўлиб, уларни баҳтиёр қилишга, қалбларига суур өзига шодлик олиб киришга ҳарис бўлгач, унинг жазоси ҳам албатта қилган амалининг жинсидан бўлади.

Саховат тушунчаси фақат молни нисор қилиш билангина чекланиб қолмайди, балки унинг мазмун-моҳияти анча кенгрок, қўринишлари ҳам бундан қўпроқдир. Қуйида саховат мағхуми ўз ичига олган айрим қўринишлар ҳақида тўхталиб ўтамиз.

1. Унинг қўринишларидан бири шуки, бир кишининг бошқа одамнинг гарданида қарзи бўлади. Ва у ҳеч бир зиён ва заҳматсиз ўша пулни ундириб олишга қодир бўлгани ҳолда қарздор биродаридан қарзини шундок қечиб юборади ва унинг зиммасидан ўз ҳаққини соқит қиласи.

Қайс ибн Саъд ибн Убода разияллоҳу анхұмо сахийликда донг таратган жўмард кишилардан эдилар. Бир куни у киши бетоб бўлиб қоладилар. Лекин, биродарларининг ҳа деганда зиёратларига келавермаслиги у кишини таажжубга солади. Шунда у кишига шундай дейишиди: – Улар сиздан қарздор эканликлари учун келишга истихола қиласынни! – Ҳали шунақами, – дейди Қайс, – ундоқ бўлса биродарларни зиёратдан тўсадиган унданай молни Аллоҳ хорласин! – Сўнгра жарчини чорлаб, шаҳар бўйлаб шундай жар солишга буюрди: «Кимда-ким, Қайсдан қарздор бўлса, бас, у ундан озоддир!». Ўша куни то қош қорайгунча зиёратчиларнинг азбаройи кўпайиб кетганлигидан Қайснинг уйининг остонаси синиб кетди!

2. Бирор кимсанинг юмушини бажариб, ажрга лойиқ бўлгач, ўз ҳаққини ўз ҳохиши билан тарқ этмоқ. Бу ҳам саховатдир.

3. Одамларнинг ҳожатларини раво қилиш, ташвишларини аритиш йўлида саъии ҳаракат қилувчилар ҳам сахийлар жумласига дохилдирлар.

Ҳасан Басрий раҳимаҳуллоҳ айтадилар: «Бирорта биродаримнинг ҳожатини чиқариш им мен учун ийл бўйи эътикоф ўтироқдан ҳам севимлироқдир!»

Ибнул Мунқадир раҳимаҳуллоҳдан сўрашди:

- Сиз учун энг суюкли бўлган амал нима?
- Мўъмин кишининг қалбига хурсандчилик олиб кириши!
- Қандай мол-дунё сизга энг маҳбуб?
- Унинг-ла биродарларга илтифот ва мурувват кўрсатиладиган мол!

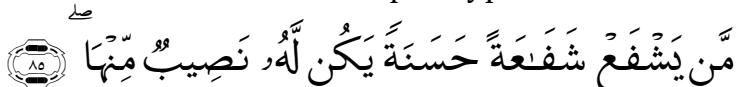
Имом Шофеий раҳимаҳуллоҳ айтадилар:

Кимики, қўлларида ҳожатлар бўлгай раво

Ул эрур ҳалойиқнинг энг афзали бериё

4. Кишининг ўз унвони, обрў-эътибори ва эгаллаб турган мансаб-мартабаси билан хотамтойлик қилиши. Бунда у ўз мартабасини эзгулик йўлларида сарф қиласи, обрў ва нуфузини ҳақни қарор топтириш, мазлумга ёрдам бериш, заифни ҳимоя қилиш ва ҳожатманд кишини

(ҳожатини раво қилиш учун) қўлида хукмронлик измлари бўлган одамнинг ҳузурига бошлаб бориш каби яхши шафоатдан хисобланган ишларда қурбон қиласди. Аллоҳ таоло айтади:

«Кимда-ким яхши шафоат ила (бировни) ҳимоя қиласа (үртасига тушса), бас, унга ҳам ўша шафоатидан насиба (савоб) бўлур» (Нисо сураси, 85-оят).

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам марҳамат қилиб айтдилар: «**Шафоат қилинг** (яъни мусулмонлар манфаати учун воситачилик қилинг, ҳимоя қилинг) **ажр оласиз!**» (Бухорий ва Муслим ривоятлари).

5. Раислиги ва бошлиқлиги билан саховат қилмоғи. Бунда унинг саховати риёсатини назар-писанд қилмасликка, унга беэътиборлик билан ёндашишга ва уни илтимос қилиб келган кишининг ҳожатини раво қилишда қурбон қилишга ундейди.

6. Ўзининг истироҳати ва қимматли вақтини одамларга манфаатли бўлган ваъз-насиҳат ва иршод ишларида аямаслик ҳам саховатдир.

7. Илмда саховатпешалик қилиш. Бу шубҳасиз, саховатнинг энг юксак мартабаларидан бири бўлиб, мол билан саховат қилишдан-да шарафлироқдир.

8. Саховат бобларидан яна бири инсоннинг ўз ор-номусини ҳиммат қилишилигидир. Бунда у ўзини қоралаган ва иффатига тил теккизган одамни кечириб юборади. Саховатнинг бу тури қалбнинг саломат бўлиши, кўнгилнинг роҳатига сабаб бўлади. Одамлар билан адватда бўлишдан қутулишда муҳим ўрин тутади.

9. Сабр ва таҳаммул, кўнгилчанлик ва айбу нуқсонлардан кўз юмиш билан саховат кўрсатиш. Бу шундай шарафли бир мартабаки, фақат буюк нафсоният эгаларигина унга ноил бўлурлар.

10. Одамларга гўзал хулқ, хушмуомалалик, хушчақчақлик, табассум ва очик чехра билан саховат кўргузиш. Албатта бу – сабр, таҳаммул ва кечиримлилик билан мурувват қилишдан бир погона юқорида туради. У соҳибини кундузлари соиму кечалари қоим бўлган одамнинг даражасига олиб чиқади. Ўз ортидан эргашиб келувчи турли-туман хурсандчилик ва манфаатларга сабаб бўлади. Савобу гуноҳлар тортиладиган мезонга қўйиладиган энг оғир амал ҳам шудир!

11. Инсонларни яхшиликка тарғиб қилиш, эзгулик йўлларига далолат қилиш ҳамда саховатпешаларга раҳмат айтиш, уларга ташаккур ва миннатдорчилик изҳор қилиш, уларнинг ҳақларига хайрли дуолар қилиш ҳам саховат маъносига доҳилдир.

12. Саховатнинг яширин ва мақтовга лойиқ кўринишларидан бири нафснинг ҳасад иллатидан ва мақтовга сазовор хислатларни якка ўзи эгаллаб олиш касаллигидан ўзини олий тутишлигидир. Бу нарса кишининг ўзи учун яхши кўрган нарсасини биродарларига ҳам яхши кўришида, ўзи учун ёмон кўрган нарсасини биродарлари учун ҳам ёмон кўришида намоён бўлади ва амалга ошади. Бунда киши ўз биродарлари учун ҳам турли-туман соҳаларда фаолият майдонларини очиб беради. Уларга ижодкорлик, нутқ ва турли тадбир ва анжуманларда иштирок этиш каби ўзларини кўрсата олишлари учун муҳим саналган фурсат ва имкониятларни тақдим қиласди. Уларнинг ютуқ ва муваффақиятларидан хурсанд бўлади. Муваффақиятлизилклари учун хафа бўлади. Мана шулар саховатнинг ўта пинҳоний кўринишларидандрки, камдан-кам кишиларгина уни англаб, идрок эта олурлар.

13. Саховатнинг энг зўри ва энг ажабтуруи кишининг ўз жонини саховат қилишиди. Жонни саховат қилишнинг энг ажойиби ва энг мўъжизавори эса бу нарсанинг Аллоҳ азза ва жалла йўлида қилинадиганидир.

Азиз мусулмонлар жамоаси!..

Саховатпешалар бир-бирлари билан саховату жўмардлиқда мусобақалашар эканлар, ҳимматларининг қўламию, нафсларининг олийжаноблиги миқдорига қараб саховат даражаларидан бир-биридан тафовут қилувчи ўринларни эгаллайдилар. Қуйида ана шулар ҳақида бироз сўз юритамиз.

1. Инфоқ-эҳсон қилиш жиҳатидан тафовут қилишлари. Пинҳона инфоқ қилувчи киши фақатгина ошкора равишда инфоқ қилувчи кишидан афзалроқ ва комилроқдир.

2. Инфоқ қилинаётган нарсани ҳакир ёхуд буюк санаш жиҳатидан тафовут қилишлари. Эзгулик йўлида бирор нарса инфоқ қилгач, уни тезда эсидан чиқариб юборадиган ёки хеч бўлмаганды эсдан чиқаришга ҳаракат қиласидиган киши албатта бирор нарсани эҳсон қилгач, мудом уни эслаб юрадиган ва эслатадиган кишидан (хусусан агар эслатиш миннат қилиш ўрнида бўлса) сахийроқ бўлади.

3. Ва яна одамлар инфоқ қилишга шошилиш ёки уни пайсалга солиш жиҳатидан ҳам бир-бирларидан фарқ қиласидилар. Ҳожатманд кишининг ҳожатини сезиб қолган заҳоти унга мурувват қўлини чўзадиган одам фақат сўралгандан кейингина молини сарфлайдиган одамдан устун туради.

4. Ўзига таниш бўладими, нотаниш бўладими ажратмасдан, хайр-эҳсон қилишда асосан ҳожат ўрнини муҳим деб билувчи киши фақат ўзи танийдиган ёки уни танишадиган маълум одамларнигина ўз муруввати билан хослайдиган кишидан кўра сахийроқдир.

5. Қилаётган хайр-эҳсонидан қўнгли ҳузурланиб, мамнуният билан берадиган киши оғриниб берадиган кишидан сахийроқдир.

6. Ҳузурига ёрдам сўраб келгандарга – токи уларнинг иззат-нафс ва ғуурлари поймол бўлмаслиги учун – одоб, ширинсуханлик ва самимийлик билан муомала қилишлиги кишининг саховат бобида нечоғли событқадам эканлигидан дарак беради.

7. Кишининг аслзодалиги, олийжаноблиги ва саховат фазилатидан нечоғлик событқадам эканлигига энг кўп далолат қилувчи нарса, бу – унинг ҳожатманд кишига жони ачиши, раҳми келиши ва гарчи у ўзининг душманларидан бўлса-да унга эҳсон қўлини чўзишилигидир. Муҳаққақи, бу нарса буюк нафсоният, олийжаноблик ва адovat деган тубан иллатдан ўзни олий тутиш фазилатидан келиб чиқади.

8. Саховатда событқадамлик аломатларидан яна бири: бирор нарса сўралганда агар ўша нарса ўзида бўлмаса, бундан қаттиқ изтиробга тушиши, ич-ичидан эзилиши ва афсус чекишидир.

Имом Шофеий раҳимаҳуллоҳ айтадилар:

Сўраб келмоқ бўлса бирор қўлимда йўқ нарсани
Эрур унга «Узр!» демогим мусибатларим улкани

9. Сахийлар ичра саховат бобида шу даражада юксак мақомларга қўтариғланлари ҳам борки, ундей одам фазлу-марҳаматни, илтифоту-саховатни ўзидан эмас, балки ўзидан нарса сўраб келган кишидан деб билади. Негаки, ундан ҳожатини сўраган киши у ҳақда чиройли гумон қиласидан шундай қилди. Ва унга Жаводу Кариимнинг марҳаматларига сазовор бўлиш имкониятини юзага келтирди. Бас, шу жиҳатдан унинг наздида у сўровчига эмас, балки сўровчи унга мурувват ва илтифот кўрсатди. Шубҳасизки, бу саховатнинг ажиб қўринишларидандир.

10. Саховат даражаларининг энг юқори чўққиси шуки, киши ўз қўлидаги бирон нарсага қаттиқ эҳтиёж сезгани ҳолда уни тарқ қилиб, ўзидан ўзга муҳтоjlарга раво кўради. Мана шу «ийсор»⁴ деб аталади.

⁴ Ийсор – бошқани ўзидан устун қўйиш. Яъни ўзи бирон нарсага муҳтоj бўлгани ҳолда ўша нарсани бошқа муҳтоjга раво кўриш. Аллоҳ таоло Ҳашр сурасининг 9-оятида ансорийларни мақтаб шундай деди: «Гарчи ўзларида қаттиқ эҳтиёж бўла туриб (ўша нарсани эҳсон қилишда) ўзга биродарларини ийсор-ихтиёр қилурлар!» (Таржимон).

Парвардигоро, бизларни нафсларимизнинг баҳиллигидан сақлаб, нажотга эришгувчилардан қилгин! Парвардигоро, пайғамбарлар хотами Набийимиз Муҳаммад алайҳиссаломга, Ул зотнинг оила аъзоларига ва жамики сахобаларига саловоту саломлар йўллагин!..